

prof. PhDr. Jan Rataj, CSc.

Slovinská 4

101 00 Praha 10

E: univprofrataj@post.cz

T: (+420) 736 659 097

Historický ústav AV ČR.

V Praze 7. ledna 2023

POSUDEK NA DISERTAČNÍ PRÁCI

autor: Mgr. et Mgr. Zdeněk Beroun

téma: **JUDr. Jiří Branžovský. Politický portrét novodobého českého nacionalisty. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Soudobé evropské dějiny, 2023, počítačový strojopis 236 s.**

Zvolené téma disertační práce je zajisté nosné i badatelsky přínosné. Mohlo by vyplnit jedno z bílých míst ve výzkumu českého fašismu. Je skutečně kupodivu, že Jiřímu Branžovskému, čelnému politikovi, funkcionáři, doktrináři, redaktorovi, vydavateli, poslanci a právnímu zástupci Národní obce fašistické nevěnovali doposud historikové fašismu pozornost, a to ani v podobě základní biografické studie. Téma je rovněž plně aktuální, protože jeho odborné zpracování by mohlo představovat žádoucí akademickou odpověď na revitalizaci kultu Červenobílých a Radoly Gajdy, o který znovu pokouší část současné české krajní pravice. Výhradu mám k podtitulku práce, protože typologická řada nacionalismu je značně diferencovanější než vnímá uchazeč (zahrnuje mimo jiné i nacionalismus kultivovaný demokracií). Jiří Branžovský byl především čelným fašistou, nikoli pouze nacionalistou.

V úvodu práce autor neprovedl rozbor dosavadního stavu poznání (stávající pramenná základna výzkumu fašismu, různé interpretace vzniku a podstaty českého fašismu a nacionalismu, současné mezery v poznání apod.). Nejsou adekvátně představeny ani zvolené metody výzkumu, jejich přínosy či nedostatky. A přitom například jenom metoda orální historiografie by vyžadovala vzhledem k často ne zcela vytěženému obsahu výpovědí, komentář, zda Z. Beroun užil při práci s respondentkou relevantní postupy.

Na druhé straně autor pojal velmi ambiciózně cíle disertační práce, které představil v několika rovinách:

- 1/ shromáždit příslušná data a jména a vytvořit biografickou historickou studii - monografii Jiřího Branžovského.
- 2/ analyzovat ideovou doktrínu českého fašismu, na jejímž utváření se Jiří Branžovský významně podílel.

3/ vyrovnat se novátorsky, v zásadě diskontinuitně, s dosavadní českou historiografií fašismu („korigovat a vyvrátit“), která podle autora nadužívala pojmu fašismus a jejíž interpretace v tomto smyslu nebyly „pocitivé“ (s. 9 - 10). Kritické výhrady autora jsou důsledné – zahrnují předlistopadové i polistopadové historiky fašismu a dokonce i apologeta českého fašismu Milana Nakonečného.

Další ambicí Zdeňka Berouna, která představuje disfunkční rušivý element celé disertační práce, je snaha skloubit pregnantní odborný jazyk a styl se záměrem o literární ztvárnění problematiky.

Struktura práce je chronologická. Vlastní text sleduje v osmi hlavách v časové posloupnosti průběh života Jiřího Branžovského. Hlavy se dále dělí na podkapitoly, jejichž názvy jsou místy odborně obsahově nečitelné a odpovídají spíše bulvarizované literatuře faktu (Ring volný!; Vpřed!; Prší-li za límec, je třeba spojit se i s čertem!; Práskat bičem z kupy hnoje; Sečteno! atd.).

Práce je založena na badatelské práci v archivních, tištěných či orálních pramenech. Zpracování pramenů je však nadměrně deskriptivní. Autor prameny přejímá v jejich doslovném znění bez zvládnutí metody kritické historické analýzy. Text obsahuje obsáhlejší zbytečná fakta a epizody, které s danou problematikou nesouvisí, ale autor je do textu vkládá, patrně jen proto, že měl příslušný materiál rodinného archivu k dispozici (např. pasáže o Branžovského bratrovi Josefovi včetně přehledu jeho milenek). Skutečně podstatné otázky k tématu, které by si měl klást, aby směřovaly jeho badatelské hledání v pramenech, pomíjí. Přílišná drobnokresba se projevuje i v přetiskování marginálií, které autor neváhá ověřovat v archivních fondech.

Do hlavního textu jsou kontraproduktivně umísťovány obsáhlejší pasáže z pramenů krajně pravicové provenience, aniž by se autor pokusil jejich obsah parafrázovat či přesunout jejich citace do poznámek či do případných příloh práce. Jazyk disertace, místy starožitný, se často opájí lexikem plamenného fašistického patosu. Nadto autor propagandistické výrazivo pramene vkládá rovněž do svého autorského jazyka v podobě slov v kurzívě bez uvozovek. Není tak jednoduché odlišit jazyk autora a pramene.

Slabá analytická schopnost autora je zjevná zejména ve výzkumné rovině krajně pravicové nacionalistické a fašistické ideologie a politického myšlení. Kritickému rozboru programové a doktrinární tvorby Červenobílých a NOF s vědomím všech souvislostí by měla předcházet znalost příslušné literatury ke kategoriím nacionalismu, demokracie, autoritářských a totalitních systémů, radikalismu a antisystémovosti (extremismu), politické kultury a dobového politického systému. Výsledky podobné průpravy v disertace nenajdeme. Postava

Jiřího Branžovského, jenž kontinuálně působil v roli novináře v sedmi fašistických listech, se mohla stát ideální příležitostí ke komparativnímu rozboru fašistické doktríny podle jejich jednotlivých atributů. Tento svůj výzkumný cíl (č. 2) Zdeněk Beroun nenaplnil nejen pro svou teoretickou nepřipravenost, ale i proto, že ne zvolil jinou hierarchii pramenů, než představují prameny ke zpracování životopisných dat a událostí. Prioritním pramenem v tomto případě by měla být politická publicistika Červenobílých a NOF.

Autorova terminologická nezakotvenost spočívá i v absenci moderních odborných pojmenování. Pro nacionalismus krajní pravice používá místo pojmů z typologie nacionalismu širokou škálu synonym neodborného jazyka: „zavilé národovectví“; „vypjatý nacionalismus“; „neústavní nacionalismus“; „nesmiřitelný nacionalismus“. Pojem fašismu místy chybně změkčuje pojmem „radikální nacionalismus“ jako synonymem. V terminologii přebírá účelové propagandistické floskule, jimiž si politický jazyk českých fašistů vylepšoval kosmeticky svou skutečnou tvář: jako „stavovská demokracie“ pro nedemokratický, totalitní korporativní systém či „autoritativní demokracie“ pro protidemokratický systémový zvrát a autoritářský fašizující režim druhé republiky. Pojem „levice“ chápe disertant v krajně pravicovém duchu militantně široce; řadí do ní komunisty, reformní socialisty, liberály a „realisty“ s TGM a Hradem. Na s. 110 nalezneme neodbornou spekulaci o levicovosti fašismu. Na s. 159 v souladu s výklady historických i současných fašistických představitelů je fašismus označen za třetí cestu mezi socialismem a kapitalismem.

Objektivní nadhled autora k dikci pramenů z okruhu Červenobílých a NOF je až příliš často narušen empatií k „jejich upřímnému idealismu“ (s. 113), což ho přivedlo do situace, kdy se soustředil především na reprodukování demagogické fašistické propagandy, parazitující na kritice (byť v zásadě i oprávněné) některých autoritativních příměsí postupně zplanělé československé parlamentní demokracie. Tímto úkrokem zbavil svou analýzu žádoucího rozsahu a hloubky. V disertaci chybí celistvý výzkum protidemokratické politiky, doktríny, taktiky a cílů protofašistických a fašistických hnutí, na jejichž utváření a realizaci se Jiří Branžovský podílel.

Disertační práce obsahuje řadu interpretačních zkratů, spekulací a faktických chyb, které plynou z autorovy teoretické zmatenosti. Se svou odborně nepodloženou argumentací, příkládající význam nepodstatným ukazatelům, nemohl uspět ani ve většině polemik, které v práci nastolil proti dosavadním historickým interpretacím českého fašismu (třetí výzkumný cíl). Ve své filipice na obranu hnutí Červenobílých, které se rychle transformovalo z protofašistické podoby do fašistické, vykládá toto hnutí neúplně jako projev „národního odporu proti třídnímu socialismu“ a „boje za svobodu národa“. Podstata hnutí podle autorovy

sofistiky byla demokratická; chtělo prý jen systém napravit, nikoli destruovat a uznávalo zásady „právního státu“. Z. Beroun se zjevně neorientuje ve fašistické ekvilibristice pojmu demokracie. Zcela pomíjí extremistický aktivismus Červenobílých preferující v politice násilí a škálu hodnot nepřátelských a zničujících pro moderní pluralitní demokracii a její základní demokratické instituty. Obdobně v popisu spannismu vynechává jeho protidemokratické, protisystémové ideály a představuje ho nevině jako „duchovní křesťanskou pospolitost“. Podobné retuše, následkem nichž nevystupuje jako nestranný strážce dějinné paměti, snižují odbornou hodnotu jeho textu.

Rovněž další výzkumný cíl: biografie Jiřího Branžovského není zpracován přes množství prostudovaného materiálu vyrovnaně. V Branžovského portrétu chybí některé zásadní politické epizody.

Ač v podtitulku disertace označuje Z. Beroun Jiřího Branžovského jako „novodobého českého nacionalistu“ a v jeho vyhroceném národním povědomí spatřuje hlavní příčinu Branžovského přechodu k fašismu, nikde se překvapivě nezmiňuje o vztahu rodiny Branžovského k české politice a jejímu zápasu za národní rovnoprávnost v období rakousko-uherské monarchie. Zdá se, že prostředí, v němž Branžovský vyrůstal, bylo na rozdíl od příběhů jiných českých politiků k českému národně osvobozeneckému hnutí pasivní a hluché. Sám Branžovský projevoval za první světové války značnou míru věrného prorakouského vojáckého aktivismu – ještě v březnu roku 1918 otiskl stať z fronty oslavující bojovné rakouské úsilí. I další vojenské dobrovolné Branžovského angažmá po vzniku RČS potvrzuje jeho vojácké osobnostní rysy, které ovlivnily jeho politické myšlení ve smyslu decizionismu, sklonům k „očistnému“ násilí, přímé akci a přímému řezu. Zde se nalézá odpověď na otázku, co ho přivedlo k iniciaci spolupráce s generálem Radolou Gajdou, v němž spatřoval kýženou autoritu napoleonského typu. Prameny, které upozorňují na nevyzrálou a účelovost Branžovského nacionalismu a naopak na jeho vojáckou kariéru ctižádostivou podstatu (výpověď Ludvíka Henycha z 27. 9. 1927) Z. Beroun odmítá jako „zkázonosné“ (s. 138), protože prý pocházejí z levicového prostředí. Tímto selektivním přístupem k pramenům, kdy Z. Beroun z ideologických důvodů apriorně odmítá konfrontovat prameny různorodé provenience, neprokázal ani dodržování zásad kritické historické analýzy, ani svou schopnost objektivního nestranného nadhledu na sledovanou problematiku.

Antisemitská a nadnárodní protidemokratická sounáležitost vedla dokonce Branžovského roku 1935 v rozporu s protiněmeckým charakterem českého nacionalismu k pokusu o vytvoření Árijské fronty společně s brněnskými bývalými členy rozpuštěné DNSAP, které disertant označuje neurčitě za pouhé příslušníky německé menšiny.

Přínosná je Berounova korekce mylného názoru, že advokát Jiří Branžovský patřil mezi finanční sponzory Národní obce fašistické, pokud za finanční podporu nepokládáme dlouholeté bezplatné právní služby, které Gajdovým fašistům poskytoval. Významné je i zjištění o těsné spolupráci Radoly Gajdy s hnutím Červenobílých od jejich počátků ještě za jeho vojenské kariéry v Československé armádě. Za skutečný Berounův badatelský úspěch lze považovat odhalení Jiřího Branžovského jako autora doktrín NOF: Ideologie československého fašismu (spoluúcast) a Stavovské demokracie národního státu (plné autorství). Skutečnost, že doktrína byla zveřejněna pod generálovým jménem, přivedla apologeta českého fašismu Milana Nakonečného k bizarnímu tvrzení, že Radola Gajda byl nejenom voják a fašistický vůdce, ale též „významný ideolog“. Nakonečného omyl převzal v současnosti historik Jakub Drábik a jeho stoupenci.

Důležité období druhé republiky, v němž se český fašismus stal součástí vládnoucí autoritářské ekipy a své hodnoty diktoval společnosti a od počátku roku 1939 usiloval o odstranění konzervativní autoritářské Beranovy vlády a dokončení systémového zvratu „fašistickou revolucí“, mimo jiné i s využitím Gajdových styků s některými říšskoněmeckými složkami, je disertantem autocenzurně vyretušováno. V tomto období, kdy se fašistům z NOF uvolnila veškerá dosavadní stavidla, byl Jiří Branžovský nadále politicky činný. O této kapitole z Branžovského života, která mohla výsledky práce významně obohatit, disertant zcela mlčí, což hodnotím jako nezpracovanou část disertace bez zdůvodnění.

Skoupá na konkrétní informace je i rovněž vágně zpracovaná kapitola z protektorátního období. Fašista Jiří Branžovský se iniciativně dal k dispozici politickým špičkám Národního souručenství - protektorátní organizaci totalitního typu pro české obyvatelstvo, v jejímž čele stálo vedení s kolaborantským a antisemitsky árijským profilem. I tato jeho životní kapitola nemůže být v monografii pominuta mlčením. Stejně tak by autor měl blíže osvětlit pozdější odbojovou činnost Jiřího Branžovského. Stal se obětí tvrdého perzekučního postihu německého okupačního aparátu, což nasvědčuje, že nepatřil mezi „čestné vězně“ jako například Rysovo vedení ČNST-Vlajky. Nicméně nepůsobí důvěryhodně, jestliže v monografii, která v jiných kapitolách překypuje marginálními detaily, není zcela věcně, konkrétně a jmenovitě uvedeno, v čem vlastně spočívala Branžovského odbojová „říši nepřátelská činnost“ a z jakých důvodů byl po válce evidován v kategorii „pasivní odbojová činnost“.

Závěr disertační práce hodnotím jako nedostatečně propracovaný. Autor neumí precizovat výsledky své analýzy. Pouze na menším prostoru podává popis jmen a dat prezentovaný již v hlavním textu kapitol. Není s to formulovat výstižně a hutně po jednotlivých řešených

odborných problémech a rozporech výsledky své disertační práce i jejich přínos pro rozvoj výzkumu českého fašismu či nacionalismu. Více by měl být zdůrazněn případný další perspektivní směr výzkumu.

Poznámkový aparát je používán v souladu s pravidly. Autor však nezvládl některé podstatné dovednosti akademického řemesla na úrovni disertační práce. Vysvětlivky v poznámkách odpovídají spíše středoškolské či bakalářské úrovni, protože elementárně a zbytečně vysvětlují události, které musí být čtenářům odborných a vědeckých textů jasné (s.31/pozn.112;34/125;50/199; 88/375;115/375 atd.). Místo odkazů na specializované monografie či studie je často odkazováno na příručky přehledového charakteru. Ve struktuře práce se úvod a závěr nečíslují.

Seznam pramenů a odborné literatury je správně rozčleněn. Přehled pramenů z archivních fondů je impozantní, nicméně pro lepší dohledání by bylo vhodné, aby čísla složek z fondů, které autor při výzkumu použil, byla uvedena nejen v poznámkovém aparátu, ale i v závěrečném seznamu.

Předloženou práci pokládám za nehotovou a za pouze rozpracovanou. Po obsahové a formální stránce neodpovídá standardům disertační závěrečné práce.

Práci nedoporučuji k obhajobě před příslušnou zkušební komisí pro obhajoby disertačních prací.

prof. PhDr. Jan Rataj, CSc.

